

# Interreg



ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

## Ελλάδα-Κύπρος

Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης



WATERWAYS



**ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΣ: Δ3 ΕΦ.Α.ΛΑΣ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: 2.3.1: Δημιουργία προωθητικού υλικού προβολής και ανάδειξης ειδικώς για το έργο**

**ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: 2.3.1.2 Συγγραφή και παράδοση κειμένων και εποπτικού υλικού για τις ενημερωτικές πινακίδες.**



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παραδοτέο αυτό υλοποιήθηκε από την αρχαιολόγο Κοϊνάκη Δέσποινα, στο πλαίσιο της πράξης «Υδάτινοι δρόμοι και ιστορίες στο E4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου» (Ακρωνύμιο: WaterWays), η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΤΠΑ) και εθνικούς πόρους της Ελλάδας και της Κύπρου στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG-V Ελλάδα-Κύπρος 2014-2020.

Το παραδοτέο αποσκοπεί στην ανάδειξη των μνημείων που σχετίζονται με τη διαχείριση του νερού (π.χ. κρήνες, δεξαμενές, νερόμυλοι κ.ά.) αρμοδιότητας της ΕΦ.Α. Λασιθίου, τα οποία βρίσκονται είτε επί του μονοπατιού E4 είτε γειτνιάζουν με αυτό στην περιοχή του Γεωπάρκου της Σητείας.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του παραδοτέου έγιναν επιτόπιες επισκέψεις στα μνημεία που σχετίζονται με τη διαχείριση του νερού (π.χ. κρήνες, δεξαμενές, νερόμυλοι κ.ά.) και συντάχθηκαν σύντομα κείμενα μετά από αναζήτηση πληροφοριών μέσα από την βιβλιογραφική έρευνα. Έγινε επιλογή φωτογραφιών από το φωτογραφικό υλικό που παράχθηκε από τον ανάδοχο φωτογράφο και συμπληρώθηκε με φωτογραφικό υλικό του αρχείου της ΕΦ.Α. Λασιθίου καθώς και του αρχείου της 13<sup>ης</sup> ΕΒΑ. Στη συνέχεια συγκεντρώθηκε το απαραίτητο εποπτικό υλικό όπως για παράδειγμα χάρτες, σχέδια και λογότυπα και δόθηκε στην ανάδοχο εταιρία για να σχεδιάσει, να εκτυπώσει και να τοποθετήσει τις πληροφοριακές πινακίδες στις παρακάτω θέσεις:

- Στην πλατεία του οικισμού Χρυσοπηγή
- Στο φρούριο Μοντεφόρτε
- Στην ενετική κρήνη στον Χανδρά
- Στον μεσαιωνικό οικισμό της Βόιλας
- Στους νερόμυλους στη Ζάκρο
- Στο μινωικό ανάκτορο της Κάτω Ζάκρου



## ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΙΔΩΝ

### 1<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ : ΣΤΗ ΧΡΥΣΟΠΗΓΗ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Η πινακίδα είναι διπλής όψης.

#### Α. 1<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ:

##### 1 Χάρτης Γεωπάρκου με το Ε4 και τις διαδρομές.



##### 2 Κείμενο για το έργο «WATERWAYS» και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4:

#### Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο Ε4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου

Το έργο «Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο Ε4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου» αποσκοπεί στη βελτίωση και ενίσχυση της ελκυστικότητας περιοχών φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος μέσω της προστασίας και ανάδειξης σημαντικών «στοιχείων νερού» στο Γεωπάρκο Σητείας στην Κρήτη και στο Γεωπάρκο Τροόδου στην Κύπρο. Για το έργο συνεργάστηκαν το Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Λασιθίου, ο Δήμος Σητείας και το Γεωπάρκο Σητείας, η Αναπτυξιακή Εταιρεία Τροόδου και το Γεωπάρκο Τρόοδος, καθώς και το Ερευνητικό Κέντρο ΦΡΕΝΤΕΡΙΚ.

Το Ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4, συνολικού μήκους πάνω από 10.000 χλμ., ξεκινά από την Ισπανία και καταλήγει στην Κύπρο διασχίζοντας Γαλλία, Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα. Στο Γεωπάρκο της Σητείας ξεκινά από τη Χρυσόπηγη και καταλήγει στην Κάτω Ζάκρο για να συνεχίσει στην Κύπρο στο Γεωπάρκο της Τροόδου.

Στη πορεία του, το μονοπάτι Ε4 συναντιέται με το υγρό στοιχείο, απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη ζωής και τη δημιουργία οργανωμένων οικισμών. Οι υδάτινοι πόροι της περιοχής είναι κυρίως οι πηγές και τα υπόγεια αποθέματα νερού.

##### 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

## Water Ways and Stories in E4 and the East Mediterranean Geoparks

The “Water ways and Stories on E4 and Geoparks of the Eastern Mediterranean” project aims at the improvement and enhancement of areas of natural and cultural interest through the protection and promotion of significant “water elements” within Sitia Geopark in Crete and Troodos Geopark in Cyprus. The partners of the project were: the Mediterranean University, the Foundation of Research and Technology Hellas, the Ephorate of Antiquities of Lassithi, the Municipality of Sitia and Sitia Geopark, the Troodos Development Company and Troodos Geopark, as well as the FREDERICK Research Centre. The E4 European Trail, of a total length of over 10.000 km., begins in Spain and ends in Cyprus, crossing France, Switzerland, Germany, Austria, Hungary, Romania, Bulgaria and Greece. In the Sitia Geopark, it starts at Chrysopigi and ends in Kato Zakros, to be continued in Cyprus in the Troodos Geopark.

In its course, the E4 trail meets with water elements, necessary requirements for the existence of life and the creation of organized settlements. The main water elements of the area are springs and underground water reserves.

### 4. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

#### B. 2<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

##### 1. Φωτογραφίες σημείων ενδιαφέροντος του έργου και λεζάντες.



Χρυσοπηγή, Οθωμανική κρήνη.  
Chrysopigi, Ottoman fountain.





**Αδρομύλοι**, τοιχογραφημένος ναός των Αγίων Αποστόλων κοντά στη πηγή.  
**Adromyloi**, wall painted church of the Holy Apostles near the spring.



**Παπαγιαννάδες**, κοινοτική κρήνη. Αποτελείται από ένα δωμάτιο-δεξαμενή με δύο όψεις.  
**Paragiannades**, municipal fountain, consists of a hall - cistern with two facades.



**Χανδράς**, κοινοτική κρήνη με ενετικά στοιχεία.  
**Chandras**, municipal fountain with Venetian elements.



**Ζήρος**, τεχνητό λίμνιο, σημαντικός υγροβιότοπος της περιοχής.  
**Ziros**, artificial pond, an important wetland of the area.



**Ζάκρος**, νερόμυλοι.  
**Zakros**, the watermills.

## 2. Κείμενο για όλη την διαδρομή.

Στο πλαίσιο του έργου η περιοχή χωρίστηκε σε έξι πεζοπορικές διαδρομές επί του μονοπατιού Ε4 με μικρές παρακάμψεις σε σημεία με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον αναφορικά με το στοιχείο του νερού.

Η διαδρομή ξεκινά από τη Χρυσοπηγή συνεχίζει προς Δάφνη, σε υψόμετρο 600 μ., κάνει μια παράκαμψη μέχρι το φρούριο Μοντεφόρτε και επιστρέφει στην πορεία του Ε4. Διέρχεται μέσα από το φαράγγι των Ανεβρυτών, φτάνει στους Αδρομύλους και προχωρά στο χωριό Βορί. Στη συνέχεια κατευθύνεται προς τους Παπαγιαννάδες, σε υψόμετρο 450 μ. και συνεχίζει προς το οροπέδιο των Αρμενοχαντράδων. Μια μικρή παράκαμψη περνά από τον οικισμό της Ετίας, προχωρά στη Μονή της Αγίας Σοφίας Αρμένων και στον σπηλαιώδη ναό του Αγίου Πνεύματος. Από τον Χανδρά κατευθύνεται στη Ζήρο κάνοντας μια παράκαμψη για τον οικισμό της Βόιλας. Από τη Ζήρο, σε υψόμετρο 590 μ. συνεχίζει



στη περιοχή της Ζακάνθου και στον εγκαταλελειμμένο οικισμό Σκαλιά σε υψόμετρο 650 μ. Αφού διασχίσει την περιοχή του Μαύρου Κάμπου κατηφορίζει μέχρι τη Ζάκρο σε υψόμετρο 250 μ. και εισχωρεί στο φαράγγι της Ζάκρου ή Φαράγγι των Νεκρών. Ακολουθώντας το φαράγγι φτάνει στον αρχαιολογικό χώρο του μινωικού ανακτόρου της Ζάκρου και τέλος καταλήγει στον μικρό παραλιακό οικισμό.

### 3. Κείμενο για όλη την διαδρομή στην αγγλική γλώσσα.

For the purposes of the project, the area was divided into six hiking trails on the E4 path, with short detours in areas with particular natural and cultural interest related to water elements.

The trail starts at Chrysopigi, continues to Dafni, at an altitude of 600m., makes a detour up to the Monteforte fort and returns to the E4 course. It crosses the Anevryta gorge, reaches Adromyloi and continues to Vori village. Then it heads to Papagiannades, at an altitude of 450m., and continues towards the Armenochandrades plateau. A small detour passes through the settlement of Etia, continues to Agia Sofia Monastery, Armenoi and the Holy Spirit cave church. From Chandras it heads to Ziros, making a detour towards the Voila settlement. From Ziros, at an altitude of 590m., it continues through the area of Zakanthos and to the abandoned Skalia settlement, at an altitude of 650m. After crossing the Mavros Kampos area, it heads downwards until Zakros, at an altitude of 250m., and enters the Zakros gorge also known as the Gorge of the Dead. Following the gorge, it reaches the archaeological site of the Minoan palace of Zakros and, finally, ends at the small coastal settlement.

## 2<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ : ΣΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΜΟΝΤΕΦΟΡΤΕ

### A. ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

#### **Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο E4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου Το φρούριο Μοντεφόρτε και η δίκλιτη δεξαμενή The fortress Monteforte and the vaulted cistern**

#### 1. Κείμενο για το φρούριο.

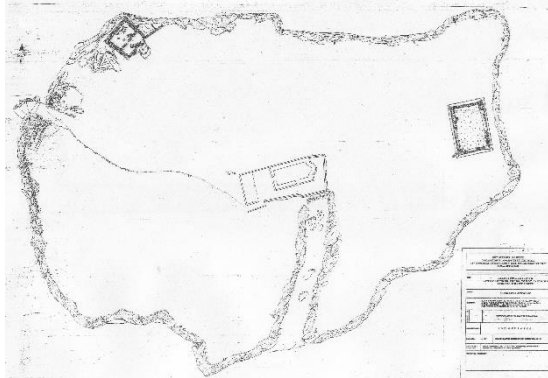
Το Μοντεφόρτε ή Απάνω Καστέλι, φρούριο της μεσοβυζαντινής περιόδου (961 μ.Χ – 1204 μ.Χ), ανήκει στο δίκτυο των φρουρίων της ενδοχώρας. Χρησιμοποιήθηκε από τους Ενετούς από τις αρχές του 13<sup>ου</sup> αιώνα για να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους απέναντι στον ντόπιο πληθυσμό. Ήταν απρόσιτο από όλες τις πλευρές του εκτός από τη ΒΔ όπου βρισκόταν η κύρια είσοδος του οχυρωματικού περιβόλου, προστατευμένη από ένα τετράγωνο πύργο με δύο διαμερίσματα. Ένα λιθόστρωτο μονοπάτι οδηγούσε στην κύρια είσοδο. Στο κέντρο του φρουρίου διατηρείται η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου ενώ ανατολικά βρίσκεται η θολωτή δίκλιτη δεξαμενή.

#### 2. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα

Monteforte or Apano Kastelli is a fortress from the Middle Byzantine period (961 – 1204 AD) that belongs to the network of inland fortresses. It was used by the Venetians from the beginning of the 13th century to ensure their dominion over the local population. The fortress was inaccessible from all sides except the NW, where the main entrance to the fortified enclosure stood, protected by a square tower with two compartments. A cobbled

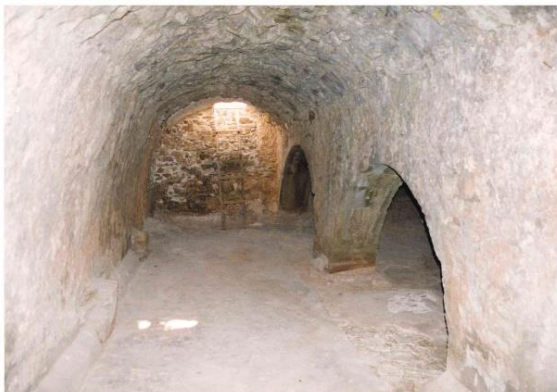
path leads to the fort gate. In the center of the fortress, the church of Agios Georgios is preserved, while in the east stands a vaulted two-aisled cistern.

### 3. Φωτογραφία της κάτοψης του φρουρίου.



Κάτοψη του φρουρίου Μοντεφόρτε ή Απάνω Καστέλι. (Αρχείο 13ης ΕΒΑ).  
Monteforte, general plan (Archive 13<sup>th</sup> EBA).

### 4. Φωτογραφία του εσωτερικού της δεξαμενής.



Εσωτερικό της δίκλιτης θολωτής δεξαμενής (Αρχείο 13ης ΕΒΑ).  
Vaulted cistern, view of the interior (Archive 13<sup>th</sup> EBA).

### 5. Κείμενο για την δίκλιτη θολωτή δεξαμενή.

Η ημιυπόγεια λιθόχτιστη δεξαμενή, χτισμένη σε επικλινές έδαφος για διευκόλυνση συλλογής του βρόχινου νερού μέσω της φυσικής κλίσης του εδάφους, εξασφάλιζε την ύδρευση του φρουρίου ιδιαίτερα σε περιόδους πολιορκίας ή λειψυδρίας. Στεγάζεται με δύο παράλληλους ημικυλινδρικούς θόλους οι οποίοι επικοινωνούν μέσω τοξοστοιχία με τρία χαμηλά ημικυκλικά τόξα. Στη στέγη της υπάρχει μία οπή από όπου γινόταν η άντληση του νερού. Με τις εργασίες στερέωσης του φρουρίου κατά το 1999-2001, έγινε καθαρισμός και αποκατάσταση της δεξαμενής και τμημάτων των θόλων που είχαν καταπέσει.

### 6. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.



The stone built cistern, constructed partially underground and on inclined terrain that facilitated the collection of rainwater through the natural tilt of the ground, provided water to the fortress, especially during periods of siege or drought. It is covered by two parallel semicircular vaults, communicating with an arcade of three low arches. Water was pumped through an opening on the roof. Restoration works on the cistern were implemented in 1999-2001.

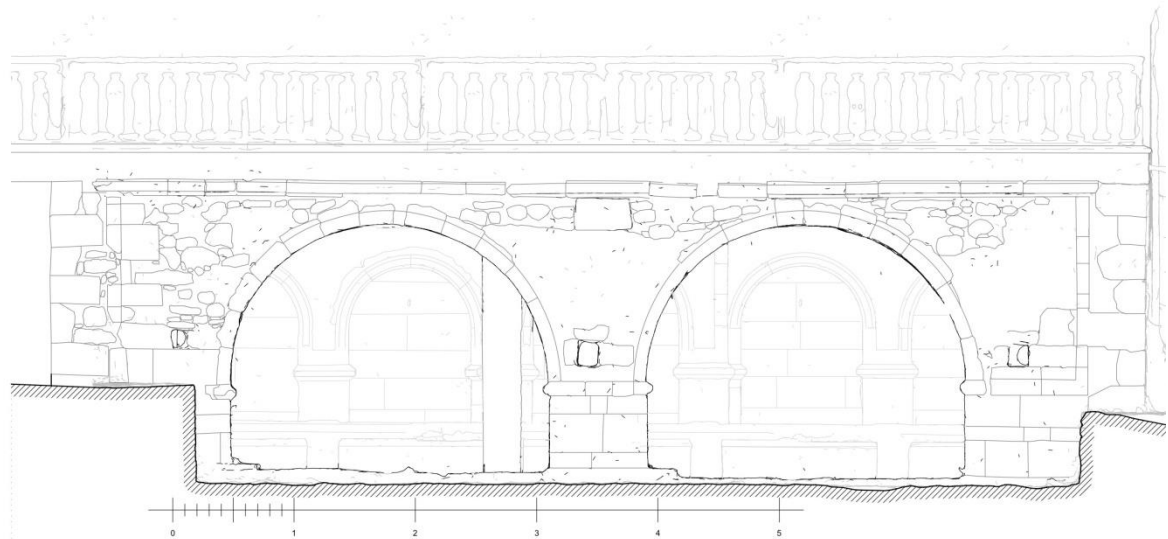
## 7. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

### 3<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ : ΣΤΗΝ ΚΡΗΝΗ ΤΟΥ ΧΑΝΔΡΑ

#### A. ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο Ε4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου  
 Η κοινοτική κρήνη του Χανδρά / The community fountain of Chandra

#### 1. Σχέδιο της νότιας όψης της κρήνης.



Νότια όψη της κρήνης του Χανδρά (σχ. Ε. Μουτσοπούλου).  
 South view of the fountain of Chandras (desing E. Moutsopoulou).

#### 2. Κείμενο σχετικά με την κρήνη.

Η κοινοτική κρήνη του Χανδρά αποτελείται από ένα δωμάτιο – δεξαμενή με σειρά από πέντε κρήνες στην όψη μέσα σε πέντε τόξα που βαίνουν σε παραστάδες και με τις αντίστοιχες γούρνες. Στα τύμπανα των τόξων είναι καρφωμένες σιδερένιες σφήνες με στρογγυλή κεφαλή για το δέσιμο των ζώων. Η κρήνη έχει πολλά ενετικά στοιχεία. Μπροστά από τις κρήνες υπάρχει μια ανοιχτή στοά στην πρόσοψη με δύο λαξευμένα ημικυκλικά τόξα που πατούν σε τρεις αψιδοστάτες. Το 1947 έγινε προσθήκη ορόφου που στέγασε το Κοινοτικό κατάστημα.

#### 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

The community fountain of Chandra consists of a hall - cistern, with five faucets in arches and corresponding troughs. On the arch drums, iron wedges with round heads are nailed, used for tethering animals. The fountain has many Venetian elements. An open arcade

consisting of two finely carved semicircular arches resting on three pilasters forms the facade of the fountain. On top of the entire structure, a storey was added in 1947 to house the Community building.

#### 4. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

### 4<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ ΣΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΤΗΣ ΒΟΙΛΑΣ

Η πινακίδα είναι διπλής όψης.

#### A. 1<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

### Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο Ε4 και στα Γεωπάρακα της Ανατολικής Μεσογείου Ο οικισμός της Βόιλας / Voila settlement

#### 1. Φωτογραφία του οικισμού με τον Πύργο της Βόιλας.



Ο οικισμός της Βόιλας. / Voila settlement.

#### 2. Σύντομο κείμενο για τον οικισμό και τον Πύργο.

Ο οικισμός της Βόιλας ανάγεται στη μέση βυζαντινή περίοδο αλλά γνώρισε μεγάλη ακμή στην ενετική περίοδο. Ο εντυπωσιακός τριώροφος Πύργος φαίνεται ότι κατασκευάστηκε σύμφωνα με τα βενετσιάνικα πρότυπα του 16<sup>ου</sup> και 17<sup>ου</sup> αιώνα και επισκευάστηκε την οθωμανική περίοδο, όταν χρησιμοποιήθηκε ως έδρα και κατοικία του διοικητή του τάγματος των γενιτσάρων.

#### 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

The settlement of Voila dates back to the middle Byzantine period, but it prospered during the Venetian period. The Tower of Voila is a three-storey structure with buttressed foundation and elaborate exterior and interior openings. It was built according to Venetian standards of the 16th and 17th centuries. During the Ottoman period, it was used as the headquarters and residence of the commander of the Janissary order.

#### 4. Οριζοντιογραφία του οικισμού της Βόιλας.



Οριζοντιογραφία του οικισμού της Βόιλας. / Aerial view of the Voila settlement.

#### 5. Φωτογραφία του ναού του Αγίου Γεωργίου.



Ο ναός του Αγίου Γεωργίου. /Saint George's church.

#### 6. Σύντομο κείμενο για το ναό του Αγίου Γεωργίου.

Ο δίκλιτος ναός του Αγίου Γεωργίου και Αγίου Ιωάννη Θεολόγου έχει δύο φάσεις κατασκευής. Ο αρχικός μικρός ναός επεκτάθηκε από την οικογένεια των Ενετών ευγενών Σαλομόν, των οποίων το οικόσημο βρίσκεται στο λαξευτό θύρωμα. Εντός του ναού υπάρχει αρκοσόλιο με τον οικογενειακό τους τάφο, με τοιχογραφίες και επιτύμβιες επιγραφές του 1518 και 1560.

#### 7. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

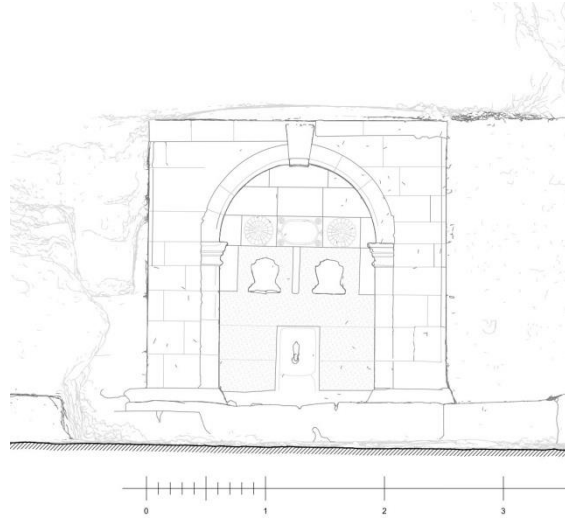
The two-aisled church dedicated to Agios Georgios and Agios Ioannis the Theologist, presents two construction phases. The original small temple was remodeled by the Venetian noble family of Salomon, whose coat of arms is found on the carved entrance door. Their family tomb, with wall paintings and inscriptions of the dates 1518 and 1560, is housed inside the church.

## 8. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

### B. 2<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

#### Οι κρήνες της Βόιλας/ Voila fountains

##### 1. Φωτογραφία και σχέδιο της βορειοδυτικής όψης της μεγάλης κρήνης της Βόιλας.



Μεγάλη κρήνη της Βόιλας.  
The large fountain of Voila.

Βορειοδυτική όψη μεγάλης κρήνης.  
Northwest view of the large fountain.

##### 2. Σύνομη περιγραφή της μεγάλης κρήνης της Βόιλας.

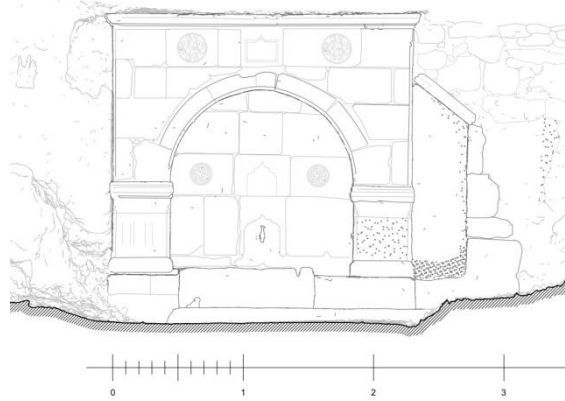
Η μεγάλη οθωμανική κρήνη αποτελείται από ένα δωμάτιο – δεξαμενή. Στην πρόσοψη το τόξο βαίνει σε στενές παραστάδες με επίκρανα και φέρει ανάγλυφο διάκοσμο με εικοσάφυλλους ρόδακες και δύο κόγχες.

##### 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

The large Ottoman fountain consists of a hall – cistern. An arch with two niches and, above them, a decoration with twenty-leaved rosettes, form the facade.

##### 4. Φωτογραφία και σχέδιο της νοτιοδυτικής όψης της μικρής κρήνης της Βόιλας.





Μικρή κρήνη της Βόιλας.  
The small fountain of Voila.

Νοτιοδυτική όψη μικρής κρήνης.  
Southwest view of small fountain.

### 5. Σύνοψη περιγραφή της μικρής κρήνης της Βόιλας.

Η μικρή οθωμανική κρήνη αποτελείται από ένα δωμάτιο – δεξαμενή. Στην πρόσοψη το τόξο βαίνει σε παραστάδες και φέρει ανάγλυφο διάκοσμο και επιγραφή που έχει αποξεστεί με αιχμηρό εργαλείο.

### 6. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

The small Ottoman fountain consists of a hall – cistern. A decorated arch forms its facade. A preexisting Ottoman inscription has been scratched off.

### 7. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

## 5<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ : ΣΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΤΗΣ ΖΑΚΡΟΥ

### A. ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο Ε4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου  
Οι νερόμυλοι της Ζάκρου / The watermills of Zakros

#### 1. Φωτογραφίες νερόμυλων (εξωτερικό, εσωτερικό).



Μύλος Μπριλάκη, εσωτερική άποψη.  
Brilaki's Mill, view of the interior.



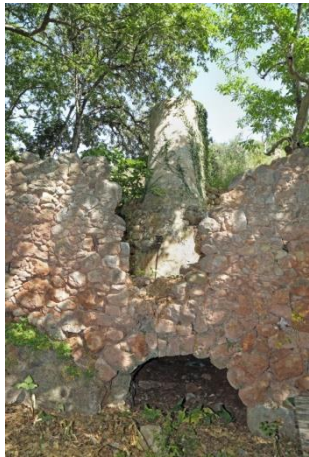
Μύλος του «Ξόπαπα».  
Mill of "Xorapas".



Μουσείο Υδροκίνησης, εσωτερική άποψη.  
Waterpower Museum, view of the interior.



Μύλος Μπριλάκη & Ρασοτριβείο.  
Brilaki's Mill and Weaver's watermill.



Εγκαταλελειμμένος μύλος στην πηγή. / Ruins of the mill near the spring.

## 2. Κείμενο για τους νερόμυλους της Ζάκρου.

Στην περιοχή της Ζάκρου υπάρχουν ονομαστές πηγές που βρίσκονται στις θέσεις «Μέσα Μύλος», «Βίγλου», «Ανεβάλουσα» και «Παλαίμυλος». Τα νερά των πηγών παλαιότερα κινούσαν τους 11 παραδοσιακούς νερόμυλους που αποτελούσαν ένα σύμπλεγμα δομημένο με τρόπο ώστε να υδροδοτούνται από την πηγή και το νερό να κατευθύνεται από τον ένα μύλο στον άλλο μέσω κτιστών αυλάκων, των «γλυκάτων». Οι νερόμυλοι χρησιμοποιούνταν για το άλεσμα των σιτηρών, την επεξεργασία των μάλλινων υφαντών (ρασοτριβεία) και το άλεσμα του ελαιόκαρπου (φάμπρικες). Σήμερα οι νερόμυλοι δεν λειτουργούν πλέον αλλά τρεις από αυτούς έχουν αναστηλωθεί και έχουν μετατραπεί σε Μουσείο Υδροκίνησης. Η ύπαρξη του νερού στο χωριό ήταν και είναι ο βασικός παράγοντας που διαμορφώνει την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα των κατοίκων του.

## 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

In the area of Zakros there are several famous springs located in "Mesa Mylos", "Viglou", "Anevaloussa" and "Palaimylos". The waters of the springs used to power 11 traditional

watermills, structured in such a way to be supplied with water from the same water source, as the water was directed from one mill to the other through stone-built transport channels. The watermills were used for the grinding of grain, for the processing of woolen textiles and for the grinding of olive fruit. Today the watermills are no longer in operation, but three of them have been restored and now house the Waterpower Museum. The presence of water in the village was and still is the main factor that shapes the economic and social activity of its residents.

#### 4. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

### 6<sup>η</sup> ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑ : ΣΤΟ ΜΙΝΩΙΚΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΥ

Η πινακίδα είναι διπλής όψης.

#### A. 1<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ:

##### 1. Χάρτης Γεωπάρκου με το E4 και τις διαδρομές.



##### 2. Κείμενο για το έργο «WATERWAYS» και το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4:

#### Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο E4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου

Το έργο «Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο E4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου» αποσκοπεί στη βελτίωση και ενίσχυση της ελκυστικότητας περιοχών φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος μέσω της προστασίας και ανάδειξης σημαντικών «στοιχείων νερού» στο Γεωπάρκο Σητείας στην Κρήτη και στο Γεωπάρκο Τροόδου στην Κύπρο. Για το έργο συνεργάστηκαν το Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Λασιθίου, ο Δήμος Σητείας και το Γεωπάρκο Σητείας, η Αναπτυξιακή Εταιρεία Τροόδου και το Γεωπάρκο Τρόοδος, καθώς και το Ερευνητικό Κέντρο ΦΡΕΝΤΕΡΙΚ.

Το Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4, συνολικού μήκους πάνω από 10.000 χλμ., ξεκινά από την Ισπανία και καταλήγει στην Κύπρο διασχίζοντας Γαλλία, Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα. Στο Γεωπάρκο της Σητείας ξεκινά από τη Χρυσοπηγή και καταλήγει στην Κάτω Ζάκρο για να συνεχίσει στην Κύπρο στο Γεωπάρκο της Τροόδου.



Στη πορεία του, το μονοπάτι E4 συναντιέται με το υγρό στοιχείο, απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη ζωής και τη δημιουργία οργανωμένων οικισμών. Οι υδάτινοι πόροι της περιοχής είναι κυρίως οι πηγές και τα υπόγεια αποθέματα νερού.

### 3. Κείμενο στην αγγλική γλώσσα.

#### **Water Ways and Stories in E4 and the East Mediterranean Geoparks**

The “Water ways and Stories on E4 and Geoparks of the Eastern Mediterranean” project aims at the improvement and enhancement of areas of natural and cultural interest through the protection and promotion of significant “water elements” within Sitia Geopark in Crete and Troodos Geopark in Cyprus. The partners of the project were: the Mediterranean University, the Foundation of Research and Technology Hellas, the Ephorate of Antiquities of Lassithi, the Municipality of Sitia and Sitia Geopark, the Troodos Development Company and Troodos Geopark, as well as the FREDERICK Research Centre. The E4 European Trail, of a total length of over 10.000 km., begins in Spain and ends in Cyprus, crossing France, Switzerland, Germany, Austria, Hungary, Romania, Bulgaria and Greece. In the Sitia Geopark, it starts at Chrysopigi and ends in Kato Zakros, to be continued in Cyprus in the Troodos Geopark.

In its course, the E4 trail meets with water elements, necessary requirements for the existence of life and the creation of organized settlements. The main water elements of the area are springs and underground water reserves.

### 4. Λογότυπα εταιρών και ιστότοπος έργου με qr code.

### 5. Στην πινακίδα θα ενσωματωθεί μεταλλική πινακίδα (35X100 εκ.) με γραφή Braille με το παρακάτω κείμενο:

Το έργο «Υδάτινοι Δρόμοι και Ιστορίες στο E4 και στα Γεωπάρκα της Ανατολικής Μεσογείου» WATERWAYS αποσκοπεί στη βελτίωση και ενίσχυση της ελκυστικότητας περιοχών φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος μέσω της προστασίας και ανάδειξης σημαντικών «στοιχείων νερού» στο Γεωπάρκο Σητείας στην Κρήτη και στο Γεωπάρκο Τροόδου στην Κύπρο. Για το έργο συνεργάστηκαν το Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, η Εφορία Αρχαιοτήτων Λασιθίου, ο Δήμος Σητείας και το Γεωπάρκο της Σητείας, η Αναπτυξιακή Εταιρεία Τροόδου και το Γεωπάρκο Τρόδος, καθώς και το Ερευνητικό Κέντρο ΦΡΕΝΤΕΡΙΚ. Το Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E4 ξεκινάει από την Ισπανία και καταλήγει στην Κύπρο. Στο Γεωπάρκο στη Σητεία ξεκινά από τη Χρυσοπηγή και καταλήγει στην Κάτω Ζάκρο. Η περιοχή χωρίστηκε σε έξι πεζοπορικές διαδρομές επί του μονοπατιού E4 με μικρές παρακάμψεις όπου υπάρχουν σημαντικά μνημεία με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον αναφορικά με το στοιχείο του νερού. Οι υδάτινοι πόροι της περιοχής είναι κυρίως οι πηγές και τα υπόγεια αποθέματα νερού.

## B. 2<sup>η</sup> ΟΨΗ ΠΙΝΑΚΙΔΑΣ

### 1. Φωτογραφίες και κείμενο στην ελληνική και αγγλική γλώσσα για τις κατασκευές νερού του μινωικού ανακτόρου της Ζάκρου.



## Οι κατασκευές νερού του μινωικού ανακτόρου της Ζάκρου The water elements of the Minoan palace of Zakros



Στη δυτική πτέρυγα, δίπλα στο Ιερό, βρίσκεται η «Δεξαμενή Καθαρμών» που είχε εξαγνιστικό-τελετουργικό χαρακτήρα.

On the west wing, beside the shrine, there is a subterranean lustral basin, of purifying-ritual character.



Στην ανατολική πτέρυγα βρίσκεται η "αίθουσα της δεξαμενής" με την κυκλική δεξαμενή διαμέτρου 7μ. και τοιχώματα επιχρισμένα με υδραυλικό κονίαμα. Οκτώ σκαλοπάτια οδηγούν στον πλακόστρωτο πυθμένα. Οι πέντε βάσεις κίωνων περιμετρικά του στηθαίου υποδηλώνουν ότι ήταν στεγασμένη.

A circular underground cistern (diameter 7 m.) lays at the center of the "hall of the cistern", on the eastern wing. The walls were plastered with hydraulic mortar and eight steps lead to its paved floor. The five column bases on the parapet indicate that the cistern was covered.



Στην ανατολική πτέρυγα βρίσκεται η «Τυκτική κρήνη», τετράπλευρη κτιστή κατασκευή για τη συγκέντρωση του νερού, με 15 λίθινα σκαλοπάτια.

On the eastern wing there is the subterranean "Tykti Krini" (Elaborate Fountain), a rectangular construction used for collecting water, with 15 stone steps.



Στην ανατολική πτέρυγα βρίσκεται το κυκλικό κτιστό πηγάδι με 8 σκαλοπάτια. Η αρχική του χρήση ήταν η άντληση νερού αλλά είχε χρησιμοποιηθεί και σαν αποθήκη. Από το βάθος του, κατά την διάρκεια των ανασκαφών το 1964, ανασύρθηκε ένα κωνικό κύπελλο γεμάτο ελιές.

The circular well with 8 descending steps is found on the eastern wing. Originally used for pumping water and later it has also been used as a depository. From its depths, during the 1964 excavations, a conical offering cup containing well preserved olives was recovered.



Στη βόρεια πτέρυγα δίπλα στα βασιλικά διαμερίσματα, βρίσκεται το λεγόμενο «Λουτρό της βασίλισσας». Στον βόρειο και δυτικό τοίχο διαμορφώνονται κόγχες που φέρουν τοιχογραφίες με μινωικά σύμβολα, όπως κέρατα καθοσίωσης και διπλό πέλεκυ.

The “Queen’s bath” is found in the north wing, next to the royal apartments. The northern and western walls contain niches with remains of frescoes depicting sacred objects, like horns of consecration and double axes.

## 2. Κείμενο για όλη την διαδρομή.

Στο πλαίσιο του έργου η περιοχή χωρίστηκε σε έξι πεζοπορικές διαδρομές επί του μονοπατιού E4 με μικρές παρακάμψεις σε σημεία με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό ενδιαφέρον αναφορικά με το στοιχείο του νερού.

Η διαδρομή ξεκινά από τη Χρυσοπηγή συνεχίζει προς Δάφνη, σε υψόμετρο 600 μ., κάνει μια παράκαμψη μέχρι το φρούριο Μοντεφόρτε και επιστρέφει στην πορεία του E4. Διέρχεται μέσα από το φαράγγι των Ανεβρυτών, φτάνει στους Αδρομύλους και προχωρά στο χωριό Βορί. Στη συνέχεια κατευθύνεται προς τους Παπαγιαννάδες, σε υψόμετρο 450 μ. και συνεχίζει προς το οροπέδιο των Αρμενοχαντράδων. Μια μικρή παράκαμψη περνά από τον οικισμό της Ετιάς, προχωρά στη Μονή της Αγίας Σοφίας Αρμένων και στον σπηλαιώδη ναό του Αγίου Πνεύματος. Από τον Χανδρά κατευθύνεται στη Ζήρο κάνοντας μια παράκαμψη για τον οικισμό της Βόλιας. Από τη Ζήρο, σε υψόμετρο 590 μ. συνεχίζει στη περιοχή της Ζακάνθου και στον εγκαταλελειμμένο οικισμό Σκαλιά σε υψόμετρο 650 μ.. Αφού διασχίσει την περιοχή του Μαύρου Κάμπου κατηφορίζει μέχρι τη Ζάκρο σε υψόμετρο 250 μ. και εισχωρεί στο φαράγγι της Ζάκρου ή Φαράγγι των Νεκρών. Ακολουθώντας το φαράγγι φτάνει στον αρχαιολογικό χώρο του μινωικού ανακτόρου της Ζάκρου και τέλος καταλήγει στον μικρό παραλιακό οικισμό.

## 3. Κείμενο για όλη την διαδρομή στην αγγλική γλώσσα.

For the purposes of the project, the area was divided into six hiking trails on the E4 path, with short detours in areas with particular natural and cultural interest related to water elements.

The trail starts at Chrysopigi, continues to Dafni, at an altitude of 600m., makes a detour up to the Monteforte fort and returns to the E4 course. It crosses the Anevryta gorge, reaches Adromyloi and continues to Vori village. Then it heads to Papagiannades, at an altitude of 450m., and continues towards the Armenochandrades plateau. A small detour passes through the settlement of Etia, continues to Agia Sofia Monastery, Armenoi and the Holy Spirit cave church. From Chandras it heads to Ziros, making a detour towards the Voila settlement. From Ziros, at an altitude of 590m., it continues through the area of Zakanthos and to the abandoned Skalia settlement, at an altitude of 650m. After crossing the Mavros Kampos area, it heads downwards until Zakros, at an altitude of 250m., and enters the Zakros gorge also known as the Gorge of the Dead. Following the gorge, it reaches the archaeological site of the Minoan palace of Zakros and, finally, ends at the small coastal settlement.